

**ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΤΩΝ ΓΕΝΕΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
(ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 200^Α ΚΠΔ)**

Γεώργιος Δ. Σιαπέρας

*Δικηγόρος - Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ποινικών & Εγκληματολογικών Επιστημών Νομικής ΔΠΘ*

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις.
2. Οι ιδιαιτερότητες και η σημασία του ανθρώπινου γενετικού υλικού.
3. Η αρχειοθέτηση, επεξεργασία και διαγραφή των γενετικών δεδομένων από το τηρούμενο αρχείο.
4. Τα ηθικά και νομικά προβλήματα.
5. Οι βάσεις γενετικών δεδομένων στις αλλοδαπές έννομες τάξεις.
6. Επίλογος.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στην Ελλάδα έως και τα τέλη του 2000 δεν υπήρχε κάποιο ειδικό νομικό καθεστώς και ιδιαίτερη νομοθετική πρόβλεψη που να αφορά και να σχετίζεται με την χρήση της ανάλυσης του DNA στην ποινική δίκη. Ωστόσο τέτοιου είδους τεστ γενετικής ανάλυσης είχαν αρχίσει να διενεργούνται στην χώρα μας ήδη από το 1994 από κρατικά εξειδικευμένα εργαστήρια, υπό την ευθύνη και εποπτεία της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών της Ελληνικής Αστυνομίας.

Οι συγκεκριμένες αναλύσεις διατάσσονταν από τις αρμόδιες δικαστικές αρχές προκειμένου να διερευνηθούν σοβαρές αξιόποινες πράξεις (λ.χ. ανθρωποκτονίες, βιασμοί), ενώ το υλικό της γενετικής εξέτασης αξιολογούνταν αναλόγως ως αποδεικτικό μέσο στην συγκεκριμένη ποινική διαδικασία. Δεδομένου ελλείψεως ειδικού σχετικού νόμου, η όλη διαδικασία, ήτοι από το στάδιο λήψης και ανάλυσης του DNA έως και την αποδεικτική του εκτίμηση στις δικαστικές αίθουσες, κρίνονταν με βάση τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (σύμφωνα με τα άρθρα 181-202 ΚΠΔ περί πραγματογνωμοσύνης), το Ελληνικό Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου¹.

Με τον νόμο πλέον 2928/2001 που τιτλοφορείται ως «Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων»²

1. Βλ. σχ. *I. Anagnostopoulos*, DNA Analysis in Greek Criminal Procedure, REVUE HELLENIQUE DE DROIT INTERNATIONAL 1998, p. 361.

2. Βλ. σε *I. Μανωλεδάκη*, Ασφάλεια και Ελευθερία (ερμηνεία του ν. 2928/2001 για το οργανωμένο έγκλημα και σχετικά κείμενα), έκδ. 2003, σελ. 17-26.

έχουμε την προσθήκη στο ποινικό μας σύστημα, με το άρθρο 200 Α ΚΠΔ (υπό τον τίτλο ανάλυση DNA)³, μιας νέας μορφής εξέτασης, αυτής του ανθρώπινου DNA.

Πριν προχωρήσουμε στις επιμέρους ενότητες της προβληματικής μας, εισαγωγικά και μόνο αναφέρουμε πως σήμερα η ανάλυση του DNA αποτελεί μια καθιερωμένη επιστημονική μέθοδο (και καθώς η προσπάθεια αποκρυπτογράφησης του ανθρώπινου γονιδιώματος στο σύνολο του συνεχίζεται) που έχει βρει πάμπολλες εφαρμογές σε όλους τους τομείς της ιατρικής, όπως για παράδειγμα στο χώρο της ιατροδικαστικής ή της πρόληψης γενετικά κληρονομούμενων ασθενειών.

Στο πεδίο της νομικής επιστήμης ειδικότερα, η ανάλυση του γενετικού υλικού, έστω και χωρίς τον επίσημο νομοθετικό μανδύα αλλά απλά και μόνο με το δεδομένο και την πιστοποίηση πως αποτελεί μία σύγχρονη και σχεδόν απόλυτα αξιόπιστη επιστημονική μέθοδο, έκανε την εμφάνιση της και καθιερώθηκε η χρησιμοποίηση της στο χώρο της πολιτικής δίκης (σύμφωνα με το άρθρο 615 ΚΠολΔ περί υποβολής σε ιατρικές εξετάσεις, με γενικά αναγνωρισμένες επιστημονικές μεθόδους), καθώς τα σχετικά τεστ DNA και το πόρισμα της ανάλυσης τους αξιοποιούνται για την

3. Άρθρο 200^Α ΚΠΔ: 1. Όταν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι ένα πρόσωπο έχει τελέσει κακούρηγμα με χρήση βίας ή έγκλημα που στρέφεται κατά της γενετικής ελευθερίας ή πράξεις συγκρότησης ή συμμετοχής σε οργάνωση, κατά την παρ. 1 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα, το αρμόδιο δικαστικό συμβούλιο, μπορεί να διατάξει ανάλυση του δεοξυριβονουκλεϊκού οξέος (Deoxyribonucleic Acid - DNA) προς τον σκοπό της διαπίστωσης της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος αυτού. Η ανάλυση περιορίζεται αποκλειστικά στα δεδομένα που είναι απολύτως αναγκαία για τη διαπίστωση αυτή και διεξάγεται σε κρατικό ή πανεπιστημιακό εργαστήριο. Την ανάλυση του DNA του κατηγορουμένου δικαιούται να ζητήσει ο ίδιος για την υπεράσπιση του.

2. Αν η κατά την προηγούμενη παράγραφο ανάλυση αποβεί θετική, το πόρισμα της κοινοποιείται στο πρόσωπο από το οποίο προέρχεται το γενετικό υλικό, που έχει δικαίωμα να ζητήσει επανάληψη της ανάλυσης. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις των άρθρων 204 έως 208. Το δικαίωμα επανάληψης της ανάλυσης έχει και ο ανακριτής ή ο εισαγγελέας σε κάθε περίπτωση. Αν η ανάλυση αποβεί αρνητική, το γενετικό υλικό και τα γενετικά αποτυπώματα, ενώ σε διαφορετική περίπτωση το μεν γενετικό υλικό καταστρέφεται αμέσως, τα δε γενετικά αποτυπώματα παραμένουν μόνο για τις ανάγκες της ποινικής δίκης στη δικογραφία.

3. Η κατά την προηγούμενη παράγραφο καταστροφή διατάσσεται με βούλευμα του δικαστικού συμβουλίου που διέταξε την ανάλυση. Ειδικά την καταστροφή των γενετικών αποτυπωμάτων που παρέμειναν στη δικογραφία τη διατάσσει το Συμβούλιο Εφετών με βούλευμα του, αμέσως μετά την αμετάκλητη περάτωση της ποινικής δίκης. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η καταστροφή του γενετικού υλικού ή των γενετικών αποτυπωμάτων αναβάλλεται για τον απολύτως απαραίτητο χρόνο, αν το Συμβούλιο κρίνει με ειδική αιτιολογία ότι η διατήρησή τους είναι αναγκαία για τη διαλεύκανση και άλλων αξιόποινων πράξεων που προβλέπονται στην παρ. 1.

4. Αν διατάχθηκε κατά τις προηγούμενες παραγράφους η καταστροφή του γενετικού υλικού ή και των γενετικών αποτυπωμάτων, αυτή γίνεται με επιμέλεια του εισαγγελέα αμέσως μετά την κοινοποίηση του βουλεύματος σε αυτόν και πάντως μέσα στις επόμενες δέκα εργάσιμες ημέρες. Στην καταστροφή καλείται να παραστεί με συνήγορο και τεχνικό σύμβουλο το πρόσωπο από το οποίο λήφθηκε το γενετικό υλικό.

διαπίστωση της πατρότητας σε περιπτώσεις αμφισβήτησης της καταγωγής ενός τέκνου⁴. Σημειώνεται πως πλέον με τον νόμο 3089/2002 περί υποβοηθούμενης ανθρώπινης αναπαραγωγής, ισχύουν τα ανάλογα και στις περιπτώσεις που αμφισβητείται η μητρότητα. Η τελευταία πιθανότητα ανακύπτει λόγω της καινούργιας ρυθμίσεως του νόμου, που προβλέπει τη δυνατότητα κυοφορίας μέσω παρένθετης γυναίκας. Έτσι στο ενδεχόμενο που αμφισβητείται η μητρότητα, είτε από την παρένθετη είτε από τη γενετική μητέρα, επιτρέπεται η δικαστική προσβολή της (άρθρο 1464 ΑΚ).

Στο πεδίο της ποινικής διαδικασίας από την άλλη πλευρά, η εξέταση του DNA χρησιμοποιείται πλέον ως μέσο ανακάλυψης δραστών ιδιαίτερα σοβαρών αξιόποινων πράξεων, με ανάλυση δείγματος ιστών (συνήθως κηλίδες αίματος, τρίχες, δέρμα, ποσότητα σπέρματος ή άλλα βιολογικά κατάλοιπα) που συλλέχθηκαν από τον τόπο του εγκλήματος ή που υπήρχε η οποιαδήποτε υπόνοια ότι σχετίζονταν με το διερευνούμενο έγκλημα. Ειδικότερα στον τομέα της ανακριτικής δραστηριότητας, η τεχνική ανάλυσης του DNA φαίνεται να επιτελεί πλέον την λειτουργία που είχαν τα δακτυλικά αποτυπώματα στο πλαίσιο της εξιχνίασης εγκληματικών ενεργειών για την ανακάλυψη του δράστη.

Ένα θέμα όμως που θα αρχίσει να απασχολεί σύντομα τους νομικούς κύκλους,

4. Σύνηθες φαινόμενο πλέον η χρήση του DNA και στον ελληνικό χώρο σύμφωνα και με την σχετική νομολογία. Έτσι βλ. *Εφαθ 8600/1995*, ΠοινΧρον. ΜΕ', σελ. 1276-1278, όπου διατάχθηκε διενέργεια πραγματογνωμοσύνης με τη μέθοδο «υβριδισμού DNA» προς διάγνωση της πατρότητας, ομοίως *Εφαθ 9847/1995*, Αρμεν. 1997, σελ. 359, *ΑΠ 1610/1995*, ΕΛΔ 1997, σελ. 1133, *Εφαθ 4840/1996*, α-δημ., *ΑΠ 443/1998*, αδημ., *ΑΠ 135/2000*, αδημ., *Εφαρ 606/2002*, αδημ. Επίσης βλ. *Α. Κούβαση/Κ. Τριανταφυλλίδης*, Η δικαστική αξία των αναλύσεων του DNA, Επιστημονική Επετηρίδα ΔΣΘ 22, 2001, σελ. 274 για τη διαδικασία ανάλυσης DNA στις δίκες πατρότητας. Έτσι σε αυτές τις περιπτώσεις οι εξετάσεις του DNA μπορεί να οδηγήσουν σε τρία συμπεράσματα: α) μη εξαγωγή συμπεράσματος, είτε επειδή δεν υπήρχε επαρκής ποσότητα DNA για την ανάλυση του δείγματος ή εξαιτίας τεχνικών προβλημάτων στους εργαστηριακούς ελέγχους, β) αποκλεισμός του εναγομένου, επειδή τα αποτελέσματα δείχνουν ασυμβατότητα και γ) μη αποκλεισμός του εναγομένου, επειδή τα αποτελέσματα δείχνουν ταυτότητα. Σε αυτήν την περίπτωση ο συνήγορος του εναγομένου συνήθως ζητά να εκτιμηθεί η πιθανότητα να είναι ο εναγόμενος ο βιολογικός πατέρας του παιδιού ή με άλλα λόγια ότι αυτό το συνταίριασμα συμβαίνει από τύχη εξαιτίας του ότι άλλα άτομα του υποπληθυσμού έχουν το ίδιο πρότυπο με τον εναγόμενο. Ακόμα βλ. *Κ. Μπέης/Ε. Μπέης/Ε. Μπαλογιάννη*, Ανανηλάφηση βάσει μεταγενέστερης εξέτασης του DNA (γυνδ), Δ 2000, σελ. 868-872, όπου στην συγκεκριμένη υπόθεση προσβλήθηκε με ανανηλάφηση η υπ' αριθμ. 71/1966 απόφαση του Εφετείου Θράκης, καθώς μετά από 34 χρόνια αποδείχθηκε μέσω DNA ότι ο εναγόμενος δεν ήταν ο βιολογικός πατέρας του τέκνου με πιθανότητα 100%. Μάλιστα όπως τονίζει η σχετική γνωμοδότηση, στην περίπτωση αυτής της νεότερης επιστημονικής απόδειξης συντρέχουν και τα δύο χαρακτηριστικά γνωρίσματα της δια ανανηλάφησης αποκατάστασης: τόσο η ανωτέρα βία, που αντικειμενικά παρεμπόδιζε την έγκαιρη αξιοποίηση της, όσο και το προφανές του λάθους της αποδεικτικής βάσης της προσβαλλόμενης τελεσίδικης απόφασης, εξαιτίας του υψηλού βαθμού ουσιαστικής αποδεικτικής δύναμης, με την οποία γίνεται κοινώς δεκτή η νέα επιστημονική αποδεικτική μέθοδος.

είναι η τύχη των πληροφοριών που συλλέγονται είτε σε κάθε περίπτωση από τους χώρους και μέσα τέλεσης των εγκλημάτων και χρησιμοποιούνται ως πειστήρια για μελλοντική εξιχνίαση αδικημάτων εφόσον δεν έχει επέλθει ήδη σχετική ταυτοποίηση των γενετικών δειγμάτων και έτσι δεν έχει ευρεθεί ο δράστης, είτε μετά την δικαστική εντολή για επεξεργασία και ανάλυση του ανθρώπινου DNA για τον σκοπό διαλεύκανσης σοβαρών αξιόποινων πράξεων και ανεύρεση των προσώπων εναντίον των οποίων έχει ασκηθεί ποινική δίωξη.

Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στη δυνατότητα που έχουν τα εγκληματολογικά εργαστήρια να κατασκευάζουν τράπεζες πληροφοριών, διαφορετικά βάσεις γενετικών δεδομένων (ανάλογες με αυτές των δακτυλικών αποτυπωμάτων), καταγράφοντας σε φακέλους - αρχεία τη γενετική ταυτότητα των πολιτών, προκειμένου να διευκολυνθεί τα μέγιστα η επιβεβαίωση ή ο αποκλεισμός της ενοχής του υπόπτου ενός εγκλήματος.

2. Οι ιδιαιτερότητες και η σημασία του ανθρώπινου γενετικού υλικού

Η εφαρμογή της μεθόδου του DNA πέραν του ότι προϋποθέτει επέμβαση στο σώμα του εξεταζόμενου προσώπου, αφορά και πληροφορίες που συνδέονται άμεσα με την βιολογική ιδιοσυστασία του ατόμου. Έτσι από τη στιγμή που καθίσταται εφικτή κατά αυτόν τον τρόπο η πρόσβαση στα πλέον απόκρυφα στοιχεία του ατόμου, στους πλέον καθοριστικούς παράγοντες προσδιορισμού και εξέλιξης του ανθρώπου, δεν θα μπορούσε να μην γίνει μνεία στα ιδιαίτερα αυτά στοιχεία του γενετικού υλικού.

Η συλλογή και ανάλυση ενός δείγματος DNA, μας επιτρέπει να πληροφορηθούμε στοιχεία που ποικίλουν ανάλογα με τον σκοπό και τρόπο εξέτασης του. Γι' αυτό και πρέπει να διακρίνουμε την έννοια «γενετικές εξετάσεις» από τον όρο «γενετικά αποτυπώματα», δεδομένου ότι πρόκειται για διαφορετικού τύπου γενετικές αναλύσεις, με περιεχόμενο τόσο ουσιώδες που να δικαιολογεί αυτή τη διάκριση των εννοιών.

Καταρχήν, στην περίπτωση των γενετικών αποτυπωμάτων ομιλούμε για γενετική ανάλυση στο *μη κωδικοποιημένο μέρος* του DNA, γεγονός που τίθεται και ως προϋπόθεση με βάση το άρθ. 200Α ΚΠΔ. Η συγκεκριμένη ανάλυση της ειδικής αυτής περιοχής αρκεί για τον καθορισμό και μόνο της ταυτότητας ενός ατόμου για τους σκοπούς της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής, προκειμένου να θεμελιωθεί η ενοχή του δράστη μιας αξιόποινης πράξεως.

Αντίθετα, η διενέργεια γενετικών εξετάσεων μας οδηγεί στην γνώση του ατομικού γενετικού υποβάθρου που έχει καθαρά προσωπικό χαρακτήρα, καθώς πρόκειται για επέμβαση στα *κωδικοποιημένα τμήματα* του ανθρώπινου γενετικού υλικού. Αυτού του είδους η ιδιαιτερότητα μεταφράζεται με την δυνατότητα να μπορεί ο υπεύθυνος που διενεργεί την εξέταση, να γνωρίσει με τον πλέον απόλυτο τρόπο σε ποιο βαθμό η ύπαρξη μεταλλαγών σε συγκεκριμένα γονίδια επηρεάζει την ια-

τρική κατάσταση ενός προσώπου, καθώς επίσης και να μπορεί να προσδιορίσει την προδιάθεση για κάποια ασθένεια στο μέλλον και την πιθανότητα να αποκτήσει προσβεβλημένους, από την ασθένεια, απογόνους⁵.

Έτσι συμπερασματικά, τα δεδομένα που προκύπτουν από την ανάλυση του γενετικού υλικού, διαφοροποιούνται ακόμη και από τις λοιπές ιατρικές πληροφορίες λόγω της σημασίας τους σε πολλούς τομείς της προσωπικής και κοινωνικής ζωής, καθώς και εξαιτίας των ιδιαιτεροτήτων έναντι όλων των άλλων πληροφοριών που εμφανίζονται, αφού διαφέρουν:

α) Στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται, καθώς απαιτούν επέμβαση στην σωματική ακεραιότητα του προσώπου, εφόσον για την ανάγνωση του γονιδιώματος απαιτείται ποσότητα αίματος, ιστού, σπέρματος ή έστω και μία τρίχα,

β) στον κύκλο των προσώπων για τα οποία ισχύουν τα δεδομένα αυτά, αφού πρόκειται για πληροφορίες όχι μόνο προσωπικές αλλά και οικογενειακές και συνεπώς μέσω της γνώσης τους, πληροφορείται κανείς και την ιδιοσυστασία των συγγενών του συγκεκριμένου προσώπου και των απογόνων του, ακόμα και αν δεν έχουν γεννηθεί τη στιγμή της εξέτασης,

γ) στην χρονική έκταση της ισχύος των πληροφοριών αυτών, καθώς δύναται να αναφέρονται στην ύπαρξη κάποιας ασθένειας και σε αντίστοιχη μελλοντική προδιάθεση, και

δ) στον κύκλο των ατόμων για τα οποία οι πληροφορίες αυτές έχουν σημασία, όπως π.χ. για τους συγγενείς του εξεταζόμενου, τις διωκτικές αρχές, τα δικαστήρια⁶.

3. Η αρχειοθέτηση, επεξεργασία και διαγραφή των γενετικών δεδομένων από το τηρούμενο αρχείο

Μολονότι δεν υφίσταται τυπικώς οποιαδήποτε νομοθετική πρόβλεψη του εν λόγω ζητήματος, περιοριζόμαστε καταρχήν στα οριζόμενα του άρθρου 200Α παρ. 3

5. Μάλιστα όπως τονίζει με έμφαση και η *Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής*, βλ. έκθεση για τη συλλογή και διαχείριση των γενετικών δεδομένων, σελ. 4, (www.bioethics.gr), τέτοιου είδους δεδομένα αν δεν προστατευθούν κατάλληλα ενδέχεται να έχουν επιζήμιες συνέπειες στους τομείς της παρεχόμενης ιατρικής περίθαλψης, της εργασίας και των ιδιωτικών ασφαλίσεων. Παράλληλα η κοινοποίηση τέτοιων πληροφοριών μπορεί να επιβάλλουν σημαντικούς περιορισμούς στις αναπαραγωγικές επιλογές ενός προσώπου και να οδηγήσουν σε κοινωνικό στιγματισμό και διακρίσεις.

6. Βλ. *Ι. Κριάρη - Κατράνη*, Η συνταγματική προστασία της γενετικής ταυτότητας, Δικαιώματα του Ανθρώπου, τόμος 10, σελ. 357 καθώς και τη σχετική γνωμοδότηση υπ' αριθμ. 15/2001 της *Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα*, ΠοινΔικ 3/2001, σελ. 263, όπου η ιδιαιτερότητα του γενετικού υλικού έγκειται στο γεγονός ότι: α) οι περιεχόμενες από αυτό πληροφορίες είναι μοναδικές, προσωπικές και συγχρόνως οικογενειακές καθώς μπορούν να γίνουν γνωστά και στοιχεία που αφορούν τους συγγενείς που βρίσκονται στην ίδια γενετική γραμμή με το εξεταζόμενο πρόσωπο και β) από τις γενετικές αναλύσεις προκύπτει μια εικόνα του προσώπου που δεν αφορά μόνο στο παρόν αλλά ταυτόχρονα στο παρελθόν και το μέλλον του καθώς μπορεί να αποκαλύψει π.χ. την προδιάθεση για ανάπτυξη ορισμένων ασθενειών.

ΚΠΔ, όπου «σε εξαιρετικές περιπτώσεις, η καταστροφή του γενετικού υλικού ή των γενετικών αποτυπωμάτων αναβάλλεται για τον απολύτως απαραίτητο χρόνο, αν το Συμβούλιο κρίνει με ειδική αιτιολογία ότι η διατήρησή τους είναι αναγκαία για τη διαλεύκανση και άλλων αξιόποινων πράξεων που προβλέπονται στην παρ. 1». Σύμφωνα δε με την παρ. 4 του οικείου άρθρου «αν διατάχθηκε η καταστροφή του γενετικού υλικού ή και των γενετικών αποτυπωμάτων, αυτή γίνεται με την επιμέλεια του εισαγγελέα αμέσως μετά την κοινοποίηση του βουλεύματος σε αυτόν και πάντως μέσα στις επόμενες δέκα εργάσιμες ημέρες».

Ειδικότερα ωστόσο για το ίδιο θέμα, ο ν. 2472/1997 «περί προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα»⁷ στο άρθρο 7 παρ. 2 εδ. ε', προβλέπει ότι επιτρέπεται, χωρίς τη συναίνεση του ενδιαφερομένου, η συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων καθώς και η ίδρυση και λειτουργία σχετικού αρχείου, ύστερα από άδεια της Ανεξάρτητης Αρχής Δεδομένων, εάν η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την εξυπηρέτηση εγκληματικής πολιτικής και αφορά τη διακρίβωση εγκλημάτων.

Αντιστοίχως λοιπόν, η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα με την 15/2001 γνωμοδότηση της υπ' αριθμ.⁸ ορίζει πως θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι η γενετική ανάλυση για τη διαπίστωση της ταυτότητας καθώς και η καταχώρηση και επεξεργασία των αντίστοιχων γενετικών δεδομένων θα διεξάγεται με τις κατάλληλες μεθόδους και διαδικασίες, ώστε να αποτρέπεται η μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση καθώς και οποιαδήποτε παρέμβαση. Λόγω επίσης της ιδιαιτερότητας των δεδομένων θα πρέπει να λαμβάνονται ενισχυμένα μέτρα ασφαλείας των συστημάτων και των δεδομένων που παράγονται ή υφίστανται επεξεργασία.

Από τα ανωτέρω και όσον αφορά τη ρύθμιση του ΚΠΔ, αυτό που μπορεί να συναχθεί ως συμπέρασμα από την ερμηνεία της κρίσιμης διατάξεως, είναι ότι η αρχειοθέτηση του γενετικού υλικού στα πλαίσια της κρατικής αντεγκληματικής πολιτικής, επιτρέπεται καταρχήν α) για τα εγκλήματα που ειδικά ορίζονται στην παρ. 1 του άρθρου 200Α ΚΠΔ, δηλ. μόνον εφόσον πρόκειται να ερευνηθούν αξιόποινες πράξεις εντασσόμενες στις εξής τρεις κατηγορίες:

- i. όταν πρόκειται για κακούργημα που τελέστηκε με χρήση βίας,
- ii. όταν πρόκειται για έγκλημα που στρέφεται κατά της γενετήσιας ελευθερίας,
- iii. όταν πρόκειται για πράξεις συγκρότησης ή συμμετοχής σε οργάνωση κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 187 του Ποινικού Κώδικα⁹, και

7. Βλ. ΚΝοΒ 1997, σελ. 501-520.

8. Ο.π. σελ. 264.

9. Ήδη η ελληνική νομολογία μας έχει δώσει τα πρώτα δείγματά της. Έτσι βλ. ΣυμβΕφαθ 2031/2002 (ΠοινΔικ 12/2002, σελ. 1240) που διέταξε ανάλυση DNA για την υπόθεση της «Ε.Ο. 17 Νοέμβρη», ΣυμβΠλημΘεσ 69/2002 (ΠοινΔικ 3/2002, σελ. 274) που διέταξε την ανάλυση του γενετικού υλικού δύο ύποπτων βομβιστών που συνελήφθησαν και κατηγορούνταν για την τοποθέτηση τριών αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών, ΣυμβΠλημΦλωρινας 25/2002 (ΠοινΔικ 2/2003, σελ. 134) που διέτα-

β) η τυχόν επεξεργασία του υλικού θα πρέπει να περιορίζεται μόνο για τη διαπίστωση της ταυτότητας του δράστη των εγκλημάτων.

Λόγος ωστόσο για τη διάρκεια παραμονής των γενετικών αποτυπωμάτων και του υλικού στο τηρούμενο αρχείο δεν γίνεται. Στην περίπτωση μόνο που η ανάλυση του DNA αποβεί αρνητική αυτά καταστρέφονται αμέσως. Διαφορετικά δε (αν δηλαδή η ανάλυση αποβεί θετική), η καταστροφή τους αναβάλλεται για τον απολύτως απαραίτητο χρόνο (χωρίς όμως να ορίζεται ειδικά τούτος), εφόσον κριθεί με ειδική αιτιολογία από το Συμβούλιο πως η διατήρηση του γενετικού υλικού και των αντίστοιχων αποτυπωμάτων είναι αναγκαία για την εξιχνίαση και άλλων αδικημάτων από αυτά που προβλέπονται στην παρ. 1 του άρθρου 200Α ΚΠΔ (προφανώς στην περίπτωση που το ήδη κατηγορούμενο πρόσωπο φέρεται να έχει διαπράξει και άλλη από τις οριζόμενες στο νόμο αξιόποινες πράξεις, πέρα από αυτή για την οποία κατηγορείται και το πόρισμα της ανάλυσης του γενετικού του υλικού συμβάλλει προς τη διαλεύκανση τούτων). Από τη στιγμή πάντως που θα διαταχθεί η καταστροφή των δειγμάτων και των πληροφοριών (με την κοινοποίηση του σχετικού βουλεύματος στον εισαγγελέα, ο οποίος έχει και την επιμέλεια της ακολουθούμενης διαδικασίας) αυτή πρέπει να γίνει μέσα στις επόμενες δέκα εργάσιμες ημέρες.

Στην πράξη όμως τα δεδομένα φαίνεται να διαφοροποιούνται, γεγονός που επιτάσσει την θέσπιση ειδικού γι' αυτό τον σκοπό νόμου που θα καθορίζει επακριβώς και εξαντλητικά όλους τους όρους λειτουργίας μίας τράπεζας γενετικών δεδομένων. Προκειμένου λοιπόν να λάβουμε μία γεύση για το πώς λειτουργεί αυτή την στιγμή στην Ελλάδα ένα τέτοιο αρχείο πληροφοριών, ιδιαίτερα χρήσιμη θεωρείται η αναφορά στο ειδικό αυτοματοποιημένο αρχείο που τηρεί η Διεύθυνση Εγκληματικών Ερευνών (ΔΕΕ) της Ελληνικής Αστυνομίας με σκοπό να διευκολύνεται η διερεύνηση εγκλημάτων και να επιτυγχάνεται ο εντοπισμός και η αναγνώριση των αντίστοιχων δραστών. Το συγκεκριμένο αρχείο ονομάζεται Εθνική Βάση Δεδομένων DNA και σε αυτή εισάγονται αποτυπώματα DNA που προέρχονται¹⁰:

ι) από συλληγμένα πειστήρια σε χώρους ή μέσα τέλεσης εγκλημάτων που διώκονται σε βαθμό πλημμελήματος και άνω και για τα οποία η αστυνομική έρευνα δεν έχει αποκαλύψει τους δράστες, εφόσον τα αποτυπώματα DNA δεν έχουν ταυτοποιηθεί ούτε όμοια τους υπάρχουν στην εθνική βάση δεδομένων. Αυτά τα αποτυπώματα διατηρούνται στη βάση μέχρι το χρόνο που θα ταυτοποιηθούν ή θα ανακαλυφθούν οι δράστες και σε τελικό βαθμό εκδίκασης της υπόθεσης,

χθη ανάλυση DNA για τη διαλεύκανση υπόθεσης αρπαγής ανηλίκου, *ΜΟΔΑθ* 73/2002, Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου 2003, σελ. 189, όπου κατά τη διάρκεια της ποινικής δίκης υποβλήθηκε αίτημα των κατηγορουμένων για τη διενέργεια πραγματογνωμοσύνης στο DNA των κατηγορουμένων για να διαπιστωθεί αν ταιριάζει με το DNA βιολογικών υλικών (τριχών γεννητικών οργάνων), που βρέθηκαν σε κουβέρτα μέσα σε αυτοκίνητο.

10. Βλ. την γενόμενη ειδική αναφορά από την *Ι. Πολλάτου*, Ανάλυση του DNA, νέοι ορίζοντες στη διερεύνηση του εγκλήματος, ΠοινΔικ 11/2001, σελ. 1183.

ii) από άτομα τα οποία καταδικάστηκαν με δικαστική απόφαση για εγκλήματα σε βαθμό κακουργήματος, χωρίς να παρέχεται δυνατότητα διαγραφής των αποτυπωμάτων από τη βάση μέχρι να συμπληρωθεί ένα έτος από την ημέρα θανάτου του υποκειμένου των αποτυπωμάτων,

iii) από άτομα για τα οποία έχει ασκηθεί ποινική δίωξη για εγκλήματα, γενετικά υλικά των οποίων έχουν συλλεχθεί από τους τόπους τέλεσης των πράξεων και φυλάσσονται στα εργαστήρια της ΔΕΕ της ΕΛ.ΑΣ. μέχρι τελικής εκδίκασης της υπόθεσης που αφορούν και έκδοσης της τελικής απόφασης του δικαστηρίου. Έως τότε φυλάσσονται και τα δείγματα βιολογικού υλικού που έχουν ληφθεί από άτομα για συγκριτικούς σκοπούς και για τις ανάγκες της αποδεικτικής της τέλεσης του εγκλήματος διαδικασίας, οπότε αμέσως μετά καταστρέφονται και τέλος,

iv) από άτομα που έχουν καταδικαστεί από ποινικό δικαστήριο άλλης χώρας, για πράξη που και από τους νόμους του Ελληνικού κράτους χαρακτηρίζεται ως έγκλημα διωκόμενο σε βαθμό κακουργήματος, εφόσον επίσημα δια της δικαστικής οδού ανακοινώνεται η καταδίκη σε διωκτική ή δικαστική αρχή της χώρας.

4. Τα ηθικά και νομικά προβλήματα

Αναφορικά με τη δημιουργία τράπεζας πληροφοριών DNA πρέπει να τονισθεί πως υπάρχει έντονος προβληματισμός όσον αφορά την ηθική θεώρηση του θέματος και σχετίζεται με την προστασία των ατομικών ελευθεριών και το εχέμυθο των πληροφοριών.

Έχει υποστηριχθεί ότι θα μπορούσε να συλλεχθεί το γενετικό υλικό από όλον τον πληθυσμό ή τουλάχιστον από συγκεκριμένα τμήματα του, έτσι ώστε σε κάθε στιγμή να είναι δυνατή η διασταύρωση του δείγματος που βρέθηκε στον τόπο του εγκλήματος με τα ήδη υπάρχοντα δείγματα. Ελπίζεται κατά αυτόν τον τρόπο πως η συλλογή γενετικού υλικού, η επεξεργασία αυτού και η καταχώρηση των στοιχείων που προκύπτουν από αυτή σε μία τράπεζα δεδομένων θα βοηθήσει στην αντιμετακλιματική πολιτική και θα διευκολύνει τη διακρατική συνεργασία για την αντιμετώπιση του εγκλήματος¹¹.

Η ίδρυση όμως ενός τέτοιου γενικού αρχείου παρουσιάζει δύο σοβαρά μειονεκτήματα. Πρωτίστως αναφέρουμε το υψηλότερο κόστος δημιουργίας μίας τράπεζας τέτοιου είδους που μεταφράζεται αυτομάτως αφενός στην προμήθεια των πλέον σύγχρονων τεχνολογικά μηχανημάτων και αφετέρου στην στελέχωση με ανθρώπινο δυναμικό αποτελούμενο από επιστήμονες αποκλειστικά ειδικευμένους στο αντικείμενο. Αν υποθέσουμε ωστόσο πως οι συγκεκριμένες απαιτήσεις του εγχειρήματος γίνονται αποδεκτές και τίθεται τελικά σε εφαρμογή αυτό από μία χώρα (και στην Ελλάδα ειδικότερα), ερχόμαστε αντιμέτωποι με το δεύτερο και σπουδαιότερο

11. Γι' αυτά βλ. *Ι. Κριάρη - Κατράνη*, ο.π. σελ. 136.

μειονέκτημα της ιδέας για την ίδρυση τράπεζας γενετικών δεδομένων. Αυτό έχει άμεση σχέση με τα συνταγματικά κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα (λ.χ. το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου, η προστασία της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, η προστασία της σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας, η προστασία της ελευθερίας και της υγείας κ.α.) δεδομένου ότι θα πρέπει άτομα που δεν συνδέονται επ' ουδενί με την τέλεση μίας αξιόποινης πράξης (είτε ως δράστης είτε ως απλός ύποπτος) να υποστούν την ανάλυση και περαιτέρω επεξεργασία των πληροφοριών που εμπεριέχονται στο γενετικό τους υλικό¹². Κάτι τέτοιο φαντάζει με πρόθεση τιμωρίας της σκέψης (;) και μόνο του ατόμου να προβεί σε ενέργεια εγκληματικού περιεχομένου, από τη στιγμή που δεν υφίσταται κανένας λόγος που να δικαιολογεί τη λήψη δείγματος DNA με σκοπό τη συσχέτιση του με κάποιο αδίκημα.

Έτσι η ίδρυση και λειτουργία Τραπεζών Γενετικών Στοιχείων, προκαλεί γενικότερες ανησυχίες ως προς τη δυνατότητα του δικαίου να ελέγξει και να εποπτεύσει τη λειτουργία τους, ώστε να αποφευχθεί η μετατροπή τους από βοηθητικό όργανο των διωκτικών αρχών σε όργανο κατασκόπησης των πολιτών. Οι βασικές αρχές που διέπουν τη συλλογή και προστασία των προσωπικών δεδομένων απαιτούν την παραχώρηση τόσων μόνον στοιχείων, όσων είναι αναγκαίων για ένα συγκεκριμένο σκοπό. Ο ν. 2472/1997 καθιερώνει στο άρθρο 4 παρ. 1 στοιχ. α' την «αρχή του σκοπού» ως έκφραση της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία τα δεδομένα πρέπει να συλλέγονται κατά τρόπο θεμιτό και νόμιμο για καθορισμένους, σαφείς και νόμιμους σκοπούς και να υφίσταται θεμιτή και νόμιμη επεξεργασία ενόψει των σκοπών αυτών. Ο σκοπός της συλλογής και επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων καθορίζει με άλλα λόγια το μέτρο της νομιμότητας και αποτελεί το κριτήριο, βάσει του οποίου κρίνεται η αναγκαιότητα της επεξεργασίας. Στην προκείμενη περίπτωση, ο σκοπός αρχειοθέτησης και επεξεργασίας γενετικών πληροφοριών είναι η διαπίστωση της ταυτότητας δραστών και η εξιχνίαση εγκλημάτων¹³.

Απαιτείται λοιπόν να καθοριστούν νομοθετικά και με λεπτομερή τρόπο οι όροι λειτουργίας των τραπεζών γενετικών δεδομένων καθώς η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι αντίθετη με οποιαδήποτε μετατροπή του ατόμου σε μέσο

12. Βλ. *M. Guillen/M. Lareu/C. Pestoni/A. Salas/A. Carracedo*, Ethical - legal problems of DNA database in criminal investigation, *Journal of Medical Ethics* 2000, Vol. 26, p. 267-268, *D. Kaye/M. Smith/E. Imwinkeiried*, Is a DNA Identification in your future?, *Criminal Justice* 19, Fall 2001, p. 4-6.

13. Η υποχώρηση λοιπόν της αρχής της προστασίας της ιδιωτικής ζωής και ο περιορισμός της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού έναντι της αρχής του κράτους δικαίου δικαιολογείται μόνο εάν κατά τη στάθμιση των συμφερόντων αποδοθεί προτεραιότητα στην πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας και τα μέτρα επέμβασης στην ιδιωτική σφαίρα βασίζονται στην αρχή της αναλογίας, βλ. *I. Κριάρη - Κατράνη*, ο.π. σελ. 136-137, *Γ. Λαζαράκο*, Βιομετρία: Προστασία των προσωπικών δεδομένων μέσω της επεξεργασίας ευαίσθητων (προσωπικών) πληροφοριών, *ΠοινΔικ* 11/2001, σελ. 1174.

προς εξυπηρέτηση κάποιων σκοπών, όσο ευγενείς ή μέσα στα συνταγματικά πλαίσια και αν είναι αυτοί¹⁴.

Επιπλέον ο νομοθέτης οφείλει να προβλέψει τα εγκλήματα που θα δικαιολογούν την αρχειοθέτηση των γενετικών δεδομένων και περαιτέρω να ορίσει συγκεκριμένως χρονολογικά την αποθηκευτική περίοδο για την οποία τα γενετικά δεδομένα θα είναι καταχωρημένα. Δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να επιτρέπεται η συλλογή υλικού από απροσδιόριστα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και για όλες τις κατηγορίες των εγκλημάτων, μολονότι αυτή θα ήταν η επιθυμία των διοικητικών αρχών για την εξιχνίαση όσο το δυνατόν περισσότερων αξιόποινων πράξεων¹⁵. Μία τέτοια ενέργεια θα μετέβαλλε αναμφίβολα το άτομο σε όργανο εγκληματικής πολιτικής και θα του στερούσε τη δυνατότητα ελέγχου των πληροφοριών που το αφορούν, ενώ η αλόγιστη συλλογή γενετικού υλικού θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με το τεκμήριο αθωότητας και θα συνιστούσε αθέμιτη επέμβαση στον ιδιωτικό βίο των ατόμων¹⁶.

5. Οι βάσεις γενετικών δεδομένων στις αλλοδαπές έννομες τάξεις

Οι τράπεζες γενετικών δεδομένων είναι πλέον μία πραγματικότητα σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και όχι μόνο, στον τομέα της πρόληψης και καταστολής του εγκλήματος.

Γενικά σημειώνουμε πως έχουν υιοθετηθεί δύο διαφορετικά μοντέλα όσον αφορά τις βάσεις δεδομένων. Σε έναν αριθμό χωρών, τα δείγματα DNA από ύπτους ή από εγκληματίες που έχουν ήδη καταδικαστεί, αποθηκεύονται υπό ανώνυμη μορφή σε μία κεντρική τράπεζα δεδομένων, η οποία προσφέρει τη δυνατότητα αυστηρού ελέγχου τόσο για την ποιότητα των εφαρμοζόμενων μεθόδων ανάλυσης όσο και των αποτελεσμάτων τους. Τα συγκεκριμένα δείγματα παραμένουν στις βάσεις για μελλοντική χρήση και οι τράπεζες διαρκώς ανανεώνονται με καινούργιες εισόδους. Στον αντίποδα άλλες χώρες, έχουν αποφασίσει πως τα αναφερόμενα δείγματα πρέπει να καταστρέφονται αμέσως μετά την ταυτοποίησή τους, προκειμένου να εμποδιστεί οποιαδήποτε παράνομη μελλοντική ανάλυση των γενετικών υλι-

14. Βλ. *E. Μάλλιο*, Η χρήση του DNA στην ποινική δίκη, ΝοΒ 49, σελ. 1770 με αναφορά στην λεγόμενη ευγονική θεωρία, η οποία προσπάθησε να αποδείξει με επιστημονικοφανή κριτήρια κάποια εξάρτηση της ανάπτυξης της προσωπικότητας και της κοινωνικής συμπεριφοράς από τις κληρονομικές προδιαγραφές, υιοθετώντας την άποψη ότι τα γενετικά χαρακτηριστικά είναι η αιτία της εγκληματικότητας.

15. Βλ. *Μάλλιο*, ο.π. σελ. 1769 που τονίζει ότι αρχειοθετώντας μόνο μία μικρή και συγκεκριμένη ομάδα εγκληματιών, η ίδρυση τραπεζών γενετικών δεδομένων δε θα οδηγήσει σε μεγάλη μείωση της εγκληματικότητας μέσω της εξιχνίασης των εγκλημάτων, ενώ αντίθετα η επέκταση των αρχείων στο σύνολο των ατόμων που διέπραξαν ένα αδίκημα ενδέχεται να οδηγήσει στο ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα και να παραβιάσει την ιδιωτική ζωή των ατόμων καθώς και το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

16. Βλ. *I. Κριάρη - Κατράνη*, ο.π. σελ. 136-137. *Μάλλιο*, ο.π. σελ. 1769.

κών. Εκτός όλων αυτών, όσον αφορά τις αποθηκευτικές περιόδους των δειγμάτων, αυτές είτε είναι ακαθόριστες (με εξαίρεση αν αφορούν υπόπτους που τελικά απαλλάχθηκαν ή δράστες αξιόποινων πράξεων που όμως η αθωότητα τους αποδείχθηκε σε μεταγενέστερη δίκη), είτε περιορίζονται σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα (συνήθως μεταξύ 10 και 30 ετών) που αρχίζουν είτε από την ημερομηνία εισόδου του δείγματος DNA στην τράπεζα, είτε από την ημέρα αποφυλάκισης του ατόμου. Τέλος ως κριτήριο για την καταχώρηση ενός δείγματος σε μία βάση δεδομένων θεωρείται το είδος του διαπραττόμενου εγκλήματος. Ως τέτοια αδικήματα που να δικαιολογούν την είσοδο σε μία τράπεζα θεωρούνται κυρίως η σεξουαλική κακοποίηση (όλων των ειδών ή μόνο κατά ανηλίκων), εγκλήματα εναντίον της ζωής και υγείας, το οργανωμένο έγκλημα, ο εμπρησμός, η εκβίαση και οι ληστείες¹⁷.

Η πιο οργανωμένη καθώς και η πρώτη ευρωπαϊκή τράπεζα DNA που ιδρύθηκε είναι αυτή της Μεγ. Βρετανίας (ιδρύθηκε το 1995 αν και ουσιαστικά λειτουργούσε υπό υποτυπώδη μορφή και άνευ νομοθετικής πρόβλεψης από το 1987)¹⁸. Σε αυτήν αποθηκεύονται ανώνυμα δείγματα για οποιαδήποτε εγκληματική ενέργεια, από άτομα που θεωρούνται ύποπτα τέλεσης μίας αξιόποινης πράξης, εγκληματίες που έχουν καταδικαστεί καθώς και δείγματα που έχουν συλλεχθεί και δεν έχουν ακόμη ταυτοποιηθεί. Τα δείγματα που διαγράφονται από τις βάσεις, είναι μόνο αυτά που ανήκουν στους υπόπτους και για τους οποίους δεν επιβεβαιώθηκαν εν τέλει οι υποψίες για συμμετοχή στην τέλεση αδικήματος.

Την ίδια πολιτική ακολούθησαν το 1997 η Αυστρία και η Ολλανδία. Στη μεν ολλανδική βάση δεδομένων, αρχειοθετούνται δείγματα μόνο με τη συναίνεση των ατόμων. Χωρίς τη συναίνεση τους, επιτρέπεται η αποθήκευση μόνο για ιδιαίτερα σοβαρά εγκλήματα που τιμωρούνται με ποινή φυλάκισης οκτώ ετών ή περισσότερο κατόπιν δικαστικής εντολής. Η διαγραφή διατάσσεται μετά από 30 χρόνια για τα δείγματα τα ανήκοντα στους δράστες αξιόποινων ενεργειών και μετά από 18 χρόνια για τα δείγματα που τελικά δεν κατάφεραν να ταυτοποιηθούν. Όσον αφορά την Αυστρία ως εγκλήματα που να δικαιολογούν την εν λόγω αποθήκευση (σε ανώνυμη μορφή και σε αυτή την περίπτωση) θεωρούνται αυτά εναντίον της ζωής, της υ-

17. Βλ. *P.M. Schneider*, DNA Databases for offender identification in Europe - The need for technical, legal and political harmonization, (www.promega.com/geneticidproc/eusymp2proc).

18. Η βρετανική τράπεζα γενετικών δεδομένων έχει ως έδρα την πόλη του Birmingham. Ο αριθμός των αποθηκευμένων δειγμάτων την άνοιξη του 2000 υπολογίζονταν σε 764.000 για τους δράστες αξιόποινων πράξεων και αντιστοίχως 75.200 για τα ανώνυμα και μη ταυτοποιημένα δείγματα. Οι στατιστικές δείχνουν ότι η ταυτοποίηση μεταξύ προσώπου και δείγματος αγγίζουν τις 70.400, ενώ η αντιστοιχη ταυτοποίηση δείγματος προς δείγμα ανέρχεται σε 10.400. Οι αρμόδιες βρετανικές αρχές μάλιστα δηλώνουν πως το 1/3 τουλάχιστον των γενετικών δειγμάτων του ανδρικού πληθυσμού πρόκειται τελικά να καταχωρηθεί. Για όλα αυτά βλ. *P.M. Schneider/P.D. Martin*, A survey of the European DNA Databases for criminal offenders, (www.rechtsmedizin.uni-mainz.de/Remedneu/molgen/database.htm), *J. Kimmelman*, The promise and perils of criminal DNA databanking, *Nature Biotechnology*, Vol. 18 (July 2000), p. 696.

γείας, της γενετήσιας αξιοπρέπειας, οι ληστείες και οι κλοπές, η εκβίαση και ο εμπρησμός, οτιδήποτε έχει σχέση με εμπορία ναρκωτικών και άλλα σοβαρά αδικήματα. Η διαγραφή διατάσσεται μόνο για τους υπόπτους που τελικά δεν κατηγορήθηκαν¹⁹.

Η Γερμανία δημιούργησε τη δική της τράπεζα γενετικών δεδομένων το 1998. Τα δεδομένα κατοχυρώνονται σε ανώνυμη μορφή και μόνο εάν αφορούν σεξουαλική κακοποίηση, σοβαρά εγκλήματα που κολάζονται με ποινή φυλάκισης ενός έτους και άνω και μόνο κατόπιν δικαστικής εντολής. Η περίοδος διαγραφής των αρχείων δεν είναι σταθερή και η διαδικασία (διαγραφής) ενεργοποιείται κάθε 5 ή 10 χρόνια, όσον αφορά τους ανήλικους ή ενήλικους εγκληματίες. Μέχρι το 2000 είχαν αρχειοθετηθεί 3.900 άγνωστα και μη ταυτοποιημένα δείγματα και αντίστοιχα 32.100 προερχόμενα από άτομα που τέλεσαν τις αξιόποινες πράξεις, οι οποίες δικαιολογούν την αποθήκευσή τους (των δειγμάτων)²⁰.

Οι βάσεις γενετικών δεδομένων βρήκαν νομοθετικό έρεισμα επιπλέον και στις χώρες της βόρειας Ευρώπης και ειδικότερα στην Φινλανδία (το 1999), στη Νορβηγία (το 1999), στη Δανία (το 2000) και στη Σουηδία (το 2000). Καταρχήν στην Φινλανδία αρχειοθετούνται δείγματα για όλα τα εγκλήματα που τιμωρούνται με φυλάκιση ενός έτους και άνω και για άτομα που καταδικάστηκαν πριν την 01.07.1997 και παραμένουν έγκλειστοι στις φυλακές. Η διαγραφή περαιτέρω διατάσσεται ένα χρόνο μετά την αθώωση του προσώπου ή σε περίπτωση θανάτου αυτού. Στην Νορβηγία έπειτα, αποθηκεύονται με δικαστική εντολή γενετικές πληροφορίες προερχόμενες από το DNA για αξιόποινες πράξεις κατά της ζωής και της υγείας, για ληστείες, κλοπές, εκβίαση και εμπρησμό. Δεν προβλέπεται διαγραφή των αρχείων παρά μόνο στην περίπτωση θανάτου ή αποδεδειγμένης αθώωσης του ατόμου, δείγμα DNA του οποίου αρχειοθετήθηκε. Όσον αφορά τέλος τη Δανία και Σουηδία, για την μεν πρώτη προβλέπεται η αποθήκευση δειγμάτων για υπόπτους και άτομα που καταδικάστηκαν για έγκλημα που απειλείται με ποινή φυλάκισης 18 μηνών και περισσότερο, ενώ για τη Σουηδία μόνον για εγκληματίες που τιμωρήθηκαν με φυλάκιση δύο χρόνων και άνω και εφόσον το δείγμα DNA συλλέχθηκε κατά τη διάρκεια αστυνομικής έρευνας. Για τη μεν Δανία, ορίζεται πως τα αρχεία θα διαγράφονται μετά από 10 χρόνια από την αθώωση του κατηγορούμενου προσώπου ή στην περίπτωση που το άτομο υπερβεί την ηλικία των 70 ετών, ενώ η αντίστοιχη σουηδική νομοθετική πρόβλεψη τοποθετεί χρονικά την διαγραφή σε 10 χρόνια από την αποφυλάκιση του ατόμου και σε 30 έτη για τα δείγματα που δεν ταυτοποιήθηκαν τελικά²¹.

19. Στην Ολλανδία έχουν αποθηκευθεί (έως την άνοιξη του 2000) 600 δείγματα που έχουν ληφθεί από εγκληματίες ενώ στην Αυστρία 25.000 αντίστοιχως. Τα μη ταυτοποιημένα αρχειοθετημένα δείγματα ανέρχονται σε 2.200 στην Ολλανδία και 3.500 στην Αυστρία, βλ. *P.M. Scneider/P.D. Martin*, A survey of the European DNA Databases for criminal offenders.

20. Βλ. *P.M. Scneider/P.D. Martin*, A survey of the European DNA Databases for criminal offenders.

21. Βλ. *P.M. Scneider/P.D. Martin*, A survey of the European DNA Databases for criminal offenders.

Κλείνοντας την αναφορά μας στις ευρωπαϊκές χώρες, ας δούμε τι συμβαίνει και στην Ελβετία, το Βέλγιο και τη Γαλλία. Η Γαλλική νομοθεσία προβλέπει την καταχώρηση σε τράπεζα γενετικών δεδομένων, των δειγμάτων DNA που συνέλεξε η αστυνομία κατά την έρευνα της, μόνον όμως όσον αφορά αδικήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας ανηλίκων (ανθρωποκτονία, βιασμός και βασανισμός ανηλίκου), στοχεύοντας κατά κύριο λόγο στην αντιμετώπιση της παιδικής εκμετάλλευσης και πορνείας. Η διαγραφή των αντίστοιχων αρχείων διατάσσεται είτε μετά από 40 έτη από την ημερομηνία καταχώρησης στη βάση δεδομένων, είτε όταν ο δράστης του εγκλήματος συμπληρώσει 80 χρόνια ζωής²². Στην Ελβετία ακολούθως, η αρχειοθέτηση επιτρέπεται για όλα τα σοβαρά αδικήματα και στο Βέλγιο με δικαστική εντολή για τα πρόσωπα που διέπραξαν εγκλήματα τιμωρούμενα με ποινή φυλάκισης πέντε χρόνων και άνω. Η διαγραφή των αρχείων από τις τράπεζες δεδομένων, στη μεν Ελβετία επιτρέπεται ανάλογα με το είδος του εγκλήματος (συνήθως μετά από 10 ή 20 χρόνια), στο δε Βέλγιο ορίζεται σε 10 χρόνια μετά από το θάνατο του δράστη της πράξης και στην περίπτωση των μη ταυτοποιημένων δειγμάτων σε 30 χρόνια ή όταν η κρινόμενη υπόθεση έχει οριστικά κλείσει²³.

Πρέπει να τονίσουμε τέλος, πως σε πολιτικό επίπεδο το Συμβούλιο των Υπουργών Εσωτερικών και Δικαιοσύνης της ΕΕ έχει ζητήσει ήδη από τον Ιούνιο του 1997 να συντονιστούν οι ευρωπαϊκές βάσεις δεδομένων με το ρόλο του συντονιστή να αναλαμβάνει η Europol. Προκειμένου ωστόσο να επιτευχθεί η ανταλλαγή των αποτελεσμάτων DNA και των αντίστοιχων δεδομένων, πρέπει να υπάρξει συμφωνία και γενική αποδοχή μεταξύ των χωρών ως προς την εφαρμοζόμενη τεχνολογία και τα standards των συστημάτων που χρησιμοποιούν οι τράπεζες γενετικών δεδομένων, βασιζόμενες κυρίως στις μελέτες του δικτύου ευρωπαϊκών ινστιτούτων επιστημονικής αστυνομίας (ENFSI - European Network of Forensic Science Institutes)²⁴.

Εκτός όλων των ανωτέρω, τράπεζες γενετικών δεδομένων έχουν τεθεί σε λειτουργία εδώ και πολλά χρόνια τόσο στις ΗΠΑ όσο και στον Καναδά και την Αυστραλία.

Αναφορικά με το ισχύον Αμερικάνικο σύστημα, η πρώτη Πολιτεία που ίδρυσε και έθεσε σε ισχύ τράπεζα DNA ήταν αυτή της Βιρτζίνια το 1989. Η συγκεκριμένη πολιτειακή νομοθετική πρόβλεψη απαιτούσε αρχικά την καταχώρηση δεδομένων μόνο από άτομα που κατηγορούνταν για εγκλήματα σεξουαλικής βίας ενώ πολύ σύντομα επεκτάθηκε και για οποιοδήποτε είδους κακουργήματα. Το 1992 το Ανώτατο Αμερικανικό Δικαστήριο (στην υπόθεση *Jones v. Murray*) θεώρησε σύμφωνη με

22. Βλ. *J. Kimmelman*, The promise and perils of criminal DNA databanking, *Nature Biotechnology*, Vol. 18 (July 2000), p. 696.

23. Βλ. *P.M. Schneider/P.D. Martin*, A survey of the European DNA Databases for criminal offenders.

24. Βλ. *P.M. Schneider*, DNA Databases for offender identification in Europe - The need for technical, legal and political harmonization.

το Σύνταγμα τη λειτουργία της βάσης δεδομένων κρίνοντας πως δεν προσκρούει στην Τέταρτη Τροπολογία (περί προστασίας του ατόμου από αδικαιολόγητες έρευνες και κατασχέσεις), το 1996 ωστόσο τροποποιήθηκε η συγκεκριμένη νομοθεσία, απαιτώντας πλέον την καταχώρηση δεδομένων και από ανηλίκους άνω των 14 ετών, υπό την προϋπόθεση ότι η διαπραττόμενη πράξη χαρακτηρίζεται ως κακούργημα, γεγονός το οποίο δικαιολογεί την μεταχείριση του ανηλίκου στην δίκη ως ενηλίκου²⁵.

Μέσα σε λιγότερο από μία δεκαετία όλες οι Πολιτείες της Αμερικής θέσπισαν νόμους που προέβλεπαν την ίδρυση τράπεζας DNA. Μολονότι και στις 50 Πολιτείες αρχειοθετούνται κυρίως δείγματα από πρόσωπα που καταδικάστηκαν για εγκλήματα σεξουαλικής φύσης και βίας, δεν λείπουν ωστόσο και οι μεταξύ τους διαφοροποιήσεις στη νομοθεσία. Για παράδειγμα, μερικές Πολιτείες προβλέπουν την αποθήκευση δεδομένων για όλα τα άτομα που έχουν διαπράξει κακούργημα (είτε προβλέπεται η βία ως μέσο τέλεσης της πράξης είτε όχι), ενώ άλλες απαιτούν την αρχειοθέτηση και για ορισμένα πλημμελήματα. Επιπροσθέτως κάποιες Πολιτείες ζητούν την λήψη και αποθήκευση δείγματος αίματος από συλληφθέντες υπόπτους πριν ακόμα οδηγηθούν σε δίκη και (ίσως) καταδικαστούν, ενώ τέλος άλλες νομοθεσίες απαιτούν από το άτομο που έχει διαπράξει συγκεκριμένα μόνο αδικήματα να δίνει δείγμα του DNA του, κάθε φορά και για κάθε μελλοντική αξιόποινη πράξη ενδεχομένως τελέσει²⁶.

Οι αμερικάνικες τράπεζες δεδομένων δεν διαφέρουν μόνο ως προς το χαρακτήρα του εγκλήματος που δικαιολογεί την ανάλογη αρχειοθέτηση του γενετικού υλικού, αλλά και στην λειτουργία και υπηρεσίες που αυτές παρέχουν. Έτσι οι περισσότερες νομοθεσίες επιτρέπουν την χρησιμοποίηση των βάσεων δεδομένων για καθαρά λόγους αντιμετώπισης του εγκλήματος, κάποιες άλλες όμως επιτρέπουν τη χρήση τους ανάλογα με το περιεχόμενο της παρεχόμενης δικαστικής εντολής, γι' αυτό και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ακόμα και για εξακρίβωση της πατρότητας στις αστικές δίκες²⁷.

Σε αντίθεση με τις πολιτειακές βάσεις δεδομένων DNA, το FBI έχει δημιουργήσει τη δική του εθνική τράπεζα δεδομένων, ενώ το 1994 ίδρυσε το Ομοσπονδιακό σύστημα CODIS (Combinated DNA Index System) με το οποίο έχουν διασυνδεθεί όλες οι βάσεις των αμερικάνικων πολιτειών και το οποίο λειτουργεί σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο καλείται τοπικό σύστημα αρχείου DNA

25. Βλ. *M. Hibbert*, DNA Databanks: Law enforcement's greatest surveillance tool?, WAKE FOREST L. REV., Vol. 34 (Fall 1999), p. 774-775, *P. Allison*, An International DNA Database: Balancing hope, privacy and scientific error, BOSTON COLLEGE INTERNATIONAL AND COMPARATIVE L.REV., Vol. 24 (2001), p. 346.

26. Βλ. *M. Hibbert*, DNA Databanks: Law enforcement's greatest surveillance tool?, p. 775-779, *P. Allison*, An International DNA Database: Balancing hope, privacy and scientific error, p. 346.

27. Βλ. *M. Hibbert*, DNA Databanks: Law enforcement's greatest surveillance tool?, p. 779-781, *P. Allison*, An International DNA Database: Balancing hope, privacy and scientific error, p. 346.

(LDIS - Local DNA Index System) και περιέχει γενετικές πληροφορίες που έχουν ληφθεί από τα εργαστήρια της τοπικής αστυνομίας, το δεύτερο επίπεδο ονομάζεται πολιτειακό σύστημα αρχείου DNA (SDIS - State DNA Index System) το οποίο επιτρέπει στα κατά τόπο εργαστήρια την ανταλλαγή στοιχείων και γενετικών πληροφοριών μεταξύ των πολιτειών και τέλος ως τρίτο επίπεδο θεωρείται το εθνικό σύστημα αρχείου DNA (NDIS - National DNA Index System) που επιτρέπει στις πολιτείες να μοιράζονται γενετικές πληροφορίες και δεδομένα μεταξύ τους σε εθνική κλίμακα²⁸.

Όσον αφορά τώρα το καναδικό σύστημα, η ίδρυση εθνικής τράπεζας δεδομένων DNA υπό την εξουσία του Γενικού Εισαγγελέα, προβλέπεται με το άρθρο 5(1) του σχεδίου νόμου C-3 του 1998 σύμφωνα με το οποίο στο αρχείο εγκληματολογικών δεδομένων περιέχονται όχι μόνο σωματικά δείγματα που βρέθηκαν στον τόπο του αδικήματος, στο θύμα ή στο εσωτερικό του σώματος του ή στα ρούχα που φορούσε αυτό και σε οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο, πράγμα ή χώρο που συνδέεται με την τέλεση του αδικήματος αλλά και πληροφορίες, με τις οποίες μπορεί να εντοπισθεί η ανάκριση κατά τη διάρκεια της οποίας βρέθηκαν τα στοιχεία ή η ταυτότητα των προσώπων, από τα οποία λήφθηκαν τα δείγματα που χρησιμοποιήθηκαν για το βιολογικό πορτραίτο. Ανακοίνωση του γενετικού πορτραίτου απαγορεύεται, υπάρχει όμως η δυνατότητα πρόσβασης για τους υπαλλήλους και ειδικούς διαφόρων εργαστηρίων κατόπιν άδειας του Επιτρόπου για μία καλύτερη λειτουργία του συστήματος. Τέλος σχετικά με το χρόνο διατήρησης, τα στοιχεία του αρχείου των καταδικασθέντων κρατούνται επ' αόριστον. Σε περίπτωση όμως ακύρωσης της δικαστικής απόφασης ή έκδοσης αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης, κανείς δεν μπορεί να έχει πρόσβαση στα αρχεία, γεγονός που ισχύει και ένα χρόνο μετά από μία απόλυση χωρίς όρους ή τρία χρόνια μετά από απόλυση υπό όρους²⁹.

Κλείνοντας την παρούσα ενότητα, σημειώνουμε τι ισχύει αναφορικά με τις βάσεις γενετικών δεδομένων στην Αυστραλία. Στη χώρα αυτή η απόφαση για ίδρυση εθνικής τράπεζας DNA λήφθηκε από την κυβέρνηση στα τέλη του 1999, εντούτοις λίγες μόνο περιφέρειες έχουν θεσπίσει ειδικούς νόμους που να επιτρέπουν στην αστυνομία τη δημιουργία τραπεζών αυτού του είδους. Η πίεση ωστόσο για τη ίδρυση τέτοιων βάσεων επέβαλλε σε αρκετές περιφέρειες την μελέτη νομοσχεδίων για τη θέσπιση ανάλογου νόμου. Κάποιες περιφέρειες επιθυμούν να υιοθετήσουν το βρετανικό μοντέλο, περιλαμβάνοντας όμως στα υπό αρχειοθέτηση δείγματα και αυτά που προέρχονται από άτομα που προκάλεσαν σκοπίμως τροχαία ατυχήματα, κάποιες άλλες (περιφέρειες) δε, σκέπτονται να ιδρύσουν βάσεις δεδομένων στις οποίες θα αποθηκεύονται δείγματα μόνο για τα εγκλήματα της ανθρωποκτονίας και βιασμού και μόνο κατόπιν δικαστικής εντολής. Από τη στιγμή που όλες οι περιφέ-

28. Βλ. *P. Allison*, An International DNA Database: Balancing hope, privacy and scientific error, p. 346.

29. Βλ. σχετικά *A. Μαγγανά*, Η καναδική νομοθεσία για το DNA, ΠοινΔικ 4/2001, σελ. 197.

ρειες θεσπίσουν ειδικούς νόμους, προβλέπεται η ίδρυση εθνικής βάσης δεδομένων DNA από την αστυνομία³⁰.

6. Επίλογος

Η νομολογία ήδη μας έχει δώσει τα πρώτα δείγματα της ως προς την υιοθέτηση της μεθόδου ανάλυσης του DNA στην ποινική διαδικασία, χωρίς όμως να έχει κληθεί να επιλύσει ειδικότερα ζητήματα που άπτονται της εφαρμογής της, χωρίς δηλαδή να έχει επικεντρωθεί στα αμφιλεγόμενα σημεία της ρύθμισης τα οποία και αποτελούν ή πολύ σύντομα θα αποτελέσουν αντικείμενο διχογνωμιών μεταξύ των θεωρητικών της επιστήμης.

Αυτό που πρωτίστως πρέπει να τονίσουμε είναι πως ιδιαίτερη μέριμνα και ειδική νομοθετική κατοχύρωση οφείλεται να ληφθεί εκ μέρους της Πολιτείας όσον αφορά τη συλλογή και αποθήκευση σε τράπεζες δεδομένων των γενετικών δειγμάτων που αναλύθηκαν.

Απαιτείται να καθοριστούν νομοθετικά και με λεπτομερή τρόπο οι όροι λειτουργίας των ειδικών αυτών βάσεων καθώς η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι αντίθετη με την μετατροπή του ατόμου σε μέσο προς εξυπηρέτηση οποιωνδήποτε σκοπών στα πλαίσια της εκάστοτε αντεγκληματικής πολιτικής.

Η αλόγιστη συλλογή γενετικού υλικού προσκρούει στο τεκμήριο αθωότητας και συνιστά αθέμιτη και άνευ λόγου επέμβαση στον ιδιωτικό βίο των ατόμων. Δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να επιτρέπεται η συλλογή γενετικών δειγμάτων από απροσδιόριστα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού και για όλες τις κατηγορίες των εγκλημάτων, μολονότι αυτή θα ήταν η επιθυμία των διωκτικών αρχών για την εξιχνίαση όσο το δυνατόν περισσότερων αξιόποινων πράξεων.

Για τους λόγους αυτούς και την αποφυγή ενός σύγχρονου «γενετικού φακελώματος» ο νομοθέτης οφείλει να προβλέψει τα εγκλήματα που θα δικαιολογούν την αρχειοθέτηση των γενετικών δεδομένων και περαιτέρω να ορίσει συγκεκριμένα τη χρονολογική περίοδο για την οποία τα γενετικά δεδομένα θα είναι αποθηκευμένα.

Κλείνοντας, επισημαίνουμε ότι η ανάγκη προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του ατόμου πρέπει να βρίσκεται πάντα σε πρώτο πλάνο, γι' αυτό και απαιτείται να καταδικάζονται φαινόμενα καταχρήσεων και σοβαρών προσβολών των ατομικών δικαιωμάτων.

Θεωρείται απολύτως απαραίτητο, όποια λύση δοθεί, να υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας και στην αρχή του σεβασμού και προστασίας της αξίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

30. Βλ. *P. Allison*, *An International DNA Database: Balancing hope, privacy and scientific error*, p. 350-351.